

разі безспірності цивільно-правових відносин, пов'язаних зі стягненням боргу, надає можливість у спрощеному порядку звернути стягнення на грошові кошти або майно боржника, надаючи виконавчу силу документу, який встановлює заборгованість і доцільність його існування не викликає сумнівів. Як спосіб захисту прав кредиторів він є альтернативою судового вирішення багатьох питань у позасудовому порядку. Водночас питання порядку його оскарження, строку виконання підлягає удосконаленню, для чого пропонується внести зміни до законодавства, а також надати роз'яснення на рівні Постанови Пленуму ВССУ в рамках оскарження нотаріальних дій.

Література

1. Теорія та практика судової діяльності: Науково-практичний посібник. - К.: Атіка, 2007. - 624 с.; Грошева О. Нотаріальна і судова форми захисту суб'єктивних прав // Право України. - 2006. - № 1. - С. 95-98; Свідерська М. Порівняльна характеристика судового наказу, судового рішення та виконавчого напису нотаріуса // Підприємництво, господарство і право. - 2005. - № 3. - С. 117-119.
2. Про нотаріат: Закон України від 2 вересня 1993 р. /

/ Відомості Верховної Ради України. - 1993. - № 39. - Ст. 42

3. Перелік документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріуса: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 червня 1999 р. // Офіційний вісник України. - 1999. - № 26. - Ст. 1241

4. Нотаріат в Україні: Підручник / За ред. В.В. Комарова. - К.: Юрінком Інтер, 2006. - 412 с.

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання відносин між кредиторами та споживачами фінансових послуг: Закон України від 22 вересня 2011 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2012. - № 21. - Ст. 197.

6. Про виконавче провадження: Закон України від 21 квітня 1999 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1999. - № 24. - Ст. 207.

Северова Є.С.

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри
цивільного права Національного університету
"Одеська юридична академія"
Надійшла до редакції 03.09.2012*

УДК 347.91/95

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Фучеджі В. Д., Фортуна Т. В.

Однією з найсерйозніших проблем українського законодавства взагалі, і у сфері виконавчого провадження, зокрема, була й залишається сьогодні наявність значної маси неузгодженостей і протиріч між нормами діючих законів і інших нормативних актів [1, 137-142]. На сьогодні основними нормативними актами, що регулюють діяльність у сфері виконавчого провадження, є Закони України "Про державну виконавчу службу" [2], "Про виконавче провадження" [3] та ін. Стаття 1 Закону України "Про виконавче провадження" (далі - Закон) визначає, що виконавче провадження є завершальною стадією судового провадження.

Сьогодні проблема примусового виконання рішень судів та інших юрисдикційних органів набула нового змісту внаслідок того, що прийняття законодавства про виконавче провадження не тільки не вирішило, а навпаки, поставило блок нових питань, пов'язаних з подальшим удосконаленням норм законодавства про виконавче провадження. Неузгодженість цілого ряду спірних питань, що виникають у практиці застосування законодавства про виконавче провадження, призводить до незахищеності прав власника та інших зацікавлених осіб і дорого коштує як окремим учасникам цивільного обороту, так і державі, а тому потребує значного оновлення [4, 233].

Однією з проблем, що реально існує на практиці й є значною перешкодою для працівників державної виконавчої служби на шляху виконання судових рішень, виявилась практика пріоритету податкової застави. Останні роки стала системою ситуація, коли підприємствам-боржникам вигідно штучно створювати додаткову заборгованість і передавати майно в заставу органам державної податкової служби. За таких обставин істотно ускладнюється арешт і реалізація його органами виконавчої служби. Про це свідчить постійно прогресуюча кількість боржників, на майно яких неможливо звернути стягнення через існування вказаної застави.

Значних ускладнень органам державної виконавчої служби на шляху виконання ними своїх прямих обов'яз-

ків необґрунтованими рішеннями спричиняють і судові органи. Часто в практиці зустрічаються рішення суду, де не можливо встановити, що саме підлягає стягненню, резолютивна частина викладена не чітко. У зв'язку з цим, у державних виконавців з'являється додаткова робота - робити запити до суду для роз'яснення цього рішення.

Проблеми невчасної оплати громадянами й суб'єктами підприємницької діяльності послуг, що надаються підприємствами комунально-житлового сектору, народилася не тільки на банальному ґрунті правового нігілізму, який, на жаль, став характерною ознакою національного сьогодення. Основних причин кілька - це й прогресування практики невиплати заробітної плати, істотне зниження рівня життя наших громадян.

Отже, існує багато проблем, які не врегульовані в нашій державі, і до досягнення стабільності (виплати й підвищення пенсій, заробітних плат), їх не буде усунено.

Говорячи про можливість удосконалення діяльності органів державної виконавчої служби, багатьма авторами пропонуються численні зміни - реформування (укрупнення) органів юстиції та ДВС шляхом об'єднання кількох прилеглих територіальних структур, подальше розширення штату державних виконавців, надання органам юстиції статусу силових структур шляхом приєднання до останніх пенітенціарної системи, покращення матеріально-технічного забезпечення органів ДВС тощо [5, 55]

Україна стрімко й наполегливо йде курсом адаптації національного законодавства до норм Євросоюзу, сподіваючись стати членом цієї структури. Однак чомусь у нашій країні доки ніхто серйозно не сприймає ідею створення інституту приватних судових виконавців, яка ефективно працює як в багатьох країнах Євросоюзу, так і колишніх країнах Радянського Союзу, наприклад, у країнах Балтії.

Однією з головних етичних причин знищення інституту державних виконавців є те, що в нашій країні сьогодні держава фактично несе переважну більшість витрат, пов'язаних зі стягненням коштів на користь прива-

© В.Д. Фучеджі, Т.В. Фортуна, 2012

тних осіб. Тому витрати на проведення виконавчих дій і утримання органів державно-виконавчої служби в Україні фактично сплачує кожен платник податків, без врахування того, чи взагалі він був колись боржником і чи виконував цей платник податків пред'явлені до нього вимоги добровільно [6, 65].

За ідеологією інституту приватних судових виконавців, всі витрати, пов'язані з примусовим виконанням, покладаються на стягувача, як на ініціатора виконавчого провадження. Численність приватних виконавців залежатиме лише від їх власної ініціативи й потреби населення в наданні послуг з примусового виконання рішень. Інститут приватних судових виконавців, задля забезпечення його нормального й ефективного функціонування, має передбачати:

- здійснення приватним виконавцем службових обов'язків від власного імені, з покладенням на останнього відповідальності за порушення прав і законних інтересів сторін виконавчого провадження;

- цивільне страхування відшкодування приватним виконавцем збитків, заподіяних у процедурі примусового виконання рішень;

- отримання винагороди за здійснення виконання (зацікавленість у виконанні кожного виконавчого документа);

- незалежність приватних судових виконавців.

Життєздатність інституту приватних виконавців підкреслює хоча б те, що в нашій країні в системі нотаріату ефективно працюють і мирно співіснують інститут державних і приватних нотаріусів, які дійсно забезпечують потреби населення й не створюють штучного дефіциту цього виду послуг. Можливо, ідея приватних судових виконавців в Україні ще дуже слабо розроблена, можливо, певна частка судових виконавців має залишитися державними (для проведення стягнень на користь держави тощо), однак, це один з найперспективніших напрямків розвитку державної виконавчої служби в Україні.

Своєчасне виконання судових рішень є одним з основних принципів судочинства правової демократичної держави. На реалізацію цього принципу спрямований Закон України "Про виконавче провадження", яким визначені умови й порядок примусового виконання рішень судів та інших органів у разі невиконання їх у добровільному порядку. На превеликий жаль юристів, позитивне рішення суду дуже рідко стали вважати виграшем справи. Постає питання, чия в цьому вина, чи є вина державних виконавців чи справа в недосконалості й неузгодженості нашого законодавства? Щоб дати відповідь на це запитання, спробуємо проаналізувати деякі положення згаданого закону та їх втілення в життя.

Кожен з нас, як у житті, так і при виконанні трудових обов'язків не застрахований від помилок. Не є винятком і державні виконавці. На жаль, практиці відомі випадки, коли при здійсненні своїх повноважень державний виконавець помилявся. Не слід забувати, що робота виконавця пов'язана переважно з майновими (грошовими) втратами особи, і, якщо остання несе ці втрати помилково, з вини виконавця, то ця ситуація є досить неприємною для обох. Правомірно постає така задача: раз особа зазнала матеріальних збитків внаслідок помилки державного виконавця при виконанні рішення, ці збитки повинні бути відшкодовані. Але яким чином і за чий рахунок? Напрошується відповідь - державний виконавець повинен усе відшкодувати. Тим паче, що в Законі України "Про державну виконавчу службу" сказано, що шкода, заподіяна державним ви-

конавцем фізичним або юридичним особам під час виконання рішення, підлягає відшкодуванню. Але, як правило, йдеться про значні суми, відшкодувати які виконавець самостійно не може.

Сьогодні спеціалісти пропонують вирішити цю проблему шляхом об'єднання державних виконавців в асоціації. Створення таких організацій дало б змогу вирішити кілька проблем: по-перше, їх діяльність спрямовувалася б на захист прав та інтересів державних виконавців; по-друге, асоціації б матеріально підтримували й заохочували своїх членів і, по-третє, асоціація брала б на себе обов'язок відшкодування шкоди, яку заподіяв виконавець - член організації внаслідок помилки. Адже не слід забувати, що головним обов'язком державного виконавця є недопущення у своїй діяльності порушення прав громадян і юридичних осіб. І йдеться тут не лише про права стягувача, а й про права боржника. Звичайно з цим можна не погодитися, адже написати легше, ніж втілити цю ідею в життя. Але ми маємо приклад країн Європи, де такі організації діють давно й відшкодування шкоди, заподіяної виконавцем, здійснюється за їх кошти. Отже, не порушуються права осіб, які зазнали збитків (адже вони їм відшкодовуються) і виконавець залишається захищеним від матеріальних втрат [7, 236-237].

Крім того, при виконанні службових обов'язків державні виконавці систематично потрапляють у ситуації, що загрожують їхньому життю й здоров'ю: погрози фізичної розправи з боку боржників, цькування собаками тощо. Практика примусового виконання демонструє злочинне позбавлення виконавців волі, погроз і замахів на вбивство, брутального приниження честі й гідності органів державно-виконавчої служби та наявність спричинення останнім тілесних ушкоджень.

Сьогодні державні виконавці працюють в умовах надмірного навантаження й принципової неузгодженості багатьох процедур примусового виконання. За час існування служби прийнято низку законів, що негативно впливають на коло прав державних виконавців і результативність роботи. До таких слід віднести: Закон України "Про введення мораторію на примусову реалізацію майна", Закон України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом", Закон України "Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень" та ін. [8, 237-239].

Незахищеність виконавців призводить до того, що конфліктні боржники стають дедалі агресивнішими, що врешті-решт негативно впливає на авторитет органів державно-виконавчої служби й загалом держави. Крім того, більша частина державних виконавців в Україні - це жінки, які неспроможні будь-яким чином фізично захистити себе від посягань агресивних учасників примусового виконання, які не бажають виконувати рішення судів та інших органів і намагаються у спосіб фізичного й психологічного тиску на державних службовців перешкодити його виконанню [9, 96]. Для виходу з цього становища доцільно було б створити в Міністерстві юстиції України й обласних управліннях юстиції спеціальні озброєні підрозділи швидкого реагування, головною метою яких є саме фізичний захист державних службовців, які здійснюють примусове виконання рішень судів, та усунення певних перешкод при провадженні примусових виконавчих дій.

Отже, підсумовуючи викладене, зазначимо, що в системі виконавчого провадження існує дуже багато проблем, які необхідно усувати шляхом не тільки при-

йняття нових і зміни старих нормативно-правових актів, а й втілювати ці акти на практиці.

Література

1. Бернатович К.Б. Виконавче провадження, як завершення стадії судового процесу // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. - 2010. - № 4. - С. 137-142.

2. Про державну виконавчу службу: Закон України / Відомості Верховної Ради України. - 1998. - № 36-37. - Ст. 243.

3. Про виконавче провадження: Закон України від 21.04.1999 р. № 606-XIV // Державна виконавча служба. Виконання рішень судів: Збірник законодавства України. - Ужгород. - 1999. - Т. 1. - С. 24-60.

4. Фурса С.Я., Щербак С.В. Виконавче провадження в Україні: Навчальний посібник. - К.: Атіка, 2002. - 480 с.

5. Скомороха Л.В., Государственная исполнительная служба: взгляд изнутри // Юридическая практика. - 2000. - № 13. - С. 53-56.

6. Тітов М. Про деякі проблеми виконавчого прова-

дження // Право України. - 1999. - № 11. - С. 64-68.

7. Хотинська О.З. Деякі проблеми виконавчого провадження // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління і права. - 2002. - № 2. - С. 96-99.

8. Фіодевський Д.П., Лобанцев С.Ю., Мазенцев С.І. Державна служба України: Навчальний посібник / Під заг. ред. Д.П. Фіодевського. - К.: Алерта, 2004. - 564 с.

9. Гражданский процесс: Курс лекций / В.В. Вандытев, Д.В. Дернова и др.; Под ред. В.В. Вандытева. - СПб.: Пюпер. 2002. - 523 с.

Фучеджі В.Д.

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права та процесу Одеського державного університету внутрішніх справ

Фортуна Т.В.

студент магістратури Одеського державного університету внутрішніх справ
Надійшла до редакції 19.08.2012

УДК 347.13

ЕВОЛЮЦІЯ НАУКОВИХ ДУМОК ЩОДО МАТЕРІАЛЬНОГО ТА ПРОЦЕСУАЛЬНОГО АСПЕКТУ ВИЗНАННЯ ПРАВОЧИНІВ НЕДІЙСНИМИ

Петровський А. В.

Розвиток наукової теорії щодо недійсності правочинів починається з XIX ст., адже, за словами Г.Ф. Шершеневича, лише судова реформа 1864 р. висунула життєву необхідність у догматичних наукових роботах [1]. Не можна сказати, що до моменту проведення судової реформи не зверталася увага на матеріальний аспект укладення правочинів і процесуальну сторону визнання їх недійсними. Однак перші ґрунтовні теоретичні наукові праці щодо визнання правочинів недійсними з'явилися лише в XIX ст. До того часу основна увага питанню про визнання правочинів недійсними приділялась лише в законодавчих актах. При цьому чіткого розмежування на процесуальні й матеріальні аспекти визнання правочинів недійсними не було, у зв'язку з цим ми будемо звертати увагу на матеріальні й процесуальні аспекти визнання правочинів недійсними.

Дослідженнями теоретичних проблем визначення правочинів недійсними займалися такі вчені, як Т.Е. Абова [2], М.А. Рожкова [3], О.А. Красавчиков [4], В.І. Синайський [5], Н.Д. Шестакова [6], Д.О. Тузов [7], С.Я. Фурса [8], Є.І. Фурса [8], С.В. Щербак [8] та ін.

Метою нашого дослідження є історико-правовий аналіз еволюції наукових поглядів і законодавства щодо матеріального й процесуального аспекту визнання правочинів недійсними.

У Законах вавилонського царя Хаммурапі (II тис. до н.е.) не було чіткого зазначення обставин, за яких договір визнавався недійсним. Однак § 278-282 3X містять положення щодо укладення договорів купівлі рабів і розірвання цих договорів за певних умов. Так § 278 3X передбачає "якщо людина купила раба чи рабину, і місяць не пройшов, а на нього обрушилась епілепсія, то покупець може повернути його своєму продавцю й отримати срібло, яке він уплатив" [9]. Процесуальні аспекти визнання правочинів недійсними були передбачені в § 5 і стосувалися лише діяльності судді щодо винесення рі-

шення й санкцій щодо зміни суддею свого рішення.

У Стародавньому Римі специфіка вирішення проблеми недійсності правочинів була зумовлена існуванням і взаємодією двох нормативних систем: цивільного права (*ius civile*), так званого матеріального права, і права преторського (*ius honorarium*) - судового права, яке здійснювалося в процесуальній сфері. За *ius honorarium* визнання укладених формально договорів недійсними не могло бути всупереч *ius civile*. Однак претор міг у межах своєї адміністративної влади перешкодити сторонам договору, який на його думку був недійсним, визнавати такий договір недійсним у зв'язку з тим, що сторони самостійно виразили волю укласти такий договір [10]. Тобто, якщо договір за *ius civile* був недійсним, то за *ius honorarium* він міг набути юридичної сили.

Злиття зазначених двох систем (*ius civile* та *ius honorarium*) відбулося за Юстиніана, який прагнув, з одного боку, зберегти правила й концепції матеріального права, а з іншого боку, не міг не відродити процесуальну форму, в якій ці правила колись отримали розвиток. Разом з тим, чітких правил щодо визнання договорів недійсними не було. Як зазначає Д.О. Тузов, у римському праві нараховувалося приблизно 30 термінів, які означали те, що ми сьогодні розуміємо під недійсністю, нікчемністю, оспорюваністю тощо [10]. Однак римські юристи чітко визначили умови дійсності договору. Відповідно, суперечливість умовам дійсності договорів породжувала недійсність договорів.

За *ius civile* недійсними визнавалися правочини, які заборонені законом чи укладені внаслідок аморальності. Загалом правочини визнавалися недійсними за таких умов: 1) договір укладений всупереч волі контрагента; 2) зміст майбутнього договору суперечить правовим приписам і чинним законам; 3) договір укладений внаслідок помилки (*error*). Помилкою вважалося неправильне уявлення однієї сторони про будь-які речі чи дії.

© А.В. Петровський, 2012